

PROTOCOL MARC DE DOL EN CAS DE FEMINICIDI A LA COMARCA DEL BAIX LLOBREGAT

1	Conceptes clau	pàg.3
2	Intervenció per àmbits	pàg.7
	2.1 Accions de rebuig institucionals adreçades al conjunt de la ciutadania	pàg. 8
	2.2. Accions de suport psicosocial a familiars, testimonis i entorn proper de la víctima	pàg. 9
	2.3. Accions en l'àmbit educatiu	pàg. 21
3	Eines per a professionals	pàg.22
	3.1 Recomanacions per a la intervenció psicosocial	pàg. 22
	<ul style="list-style-type: none">• Criteris generals per a la intervenció en situació de crisi• Acompanyament a les famílies• Llistat de verificació de tasques i gestions a realitzar	
	3.2. Recomanacions per a l'atenció de menors	pàg. 27
	<ul style="list-style-type: none">• Criteris generals per a la intervenció amb menors• Consells per afrontar situacions de dol col·lectiu en centres educatius	
	3.3. Recomanacions per a la comunitat institucional	pàg. 30
	3.4. Formació de professionals, acompanyament i supervisió	pàg. 33

1 CONCEPTES CLAU

VIOLÈNCIES MASCLISTES

L'any 2006, l'Assemblea General de les Nacions Unides va afirmar que la violència contra les dones i les nenes és una de les violacions dels drets humans més sistemàtica i generalitzada i la va definir com “un tipus de violència que té les seves arrels en les estructures socials, construïdes sobre la base de gènere i no en accions individuals o accions a l'atzar; transcendeix l'edat, els límits socioeconòmics, educatius i geogràfics; afecta totes les societats, i és un obstacle important per eliminar globalment la desigualtat de gènere i la discriminació”.

El Parlament de Catalunya va aprovar la Llei 5/2008, de 24 d'abril del dret de les dones a erradicar la violència masclista que la defineix com: “la violència que s'exerceix contra les dones com a manifestació de la discriminació i de la situació de desigualtat en el marc d'un sistema de relacions de poder dels homes sobre les dones”. Estableix que la violència masclista sobre les dones pot ser exercida, de manera puntual o reiterada, d'alguna de les formes següents:

- **Violència física:** és qualsevol acte o omissió de força amb resultat o risc de produir una lesió física o un dany.
- **Violència psicològica:** és tota conducta o omissió intencionada que provoqui una desvaloració o un patiment per mitjà d'amenaçes, humiliacions, vexacions, insults, entre d'altres.
- **Violència sexual i abusos sexuals:** és qualsevol acte de naturalesa sexual no consentit per les dones, amb independència que la persona agressora pugui tenir amb la dona una relació conjugal, de parella, afectiva o de parentiu.
- **Violència econòmica:** és la privació intencionada i no justificada de recursos i la limitació en la disposició dels recursos propis o compartits en l'àmbit familiar o de parella.
- **Àmbit de la parella:** és la violència perpetrada contra una dona per un home que n'és o ha estat el cònjuge o hi ha tingut relacions similars d'afectivitat.

- Àmbit familiar: és la violència exercida contra una dona perpetrada per membres de la mateixa família.
- Àmbit laboral: és la violència que es pot produir en el centre de treball i durant la jornada laboral, o fora d'aquest entorn si té relació amb la feina, i que pot adoptar dues tipologies: assetjament per raó de sexe i assetjament sexual.
- Àmbit social o comunitari: comprèn les agressions sexuals, el tràfic i explotació sexual de dones i nenes, la mutilació genital femenina o el risc de patir-la, els matrimonis forçats, la violència derivada de conflictes armats i la violència contra els drets sexuals i reproductius.

FEMINICIDI

El terme “femicidi”—que etimològicament vol dir “acció de matar dones”— es va fer tristament popular durant l'inici d'aquest segle, per denunciar les agressions sexuals, les desaparicions i els assassinats de milers de dones a Ciudad Juárez (Mèxic).

Aquest terme, ja utilitzat a la dècada dels 70 per les feministes europees que documentaven totes les formes de la violència masclista, s'ha convertit en una categoria política i s'empra per designar els assassinats de dones "pel fet de ser dones".

Encara són poques les normatives que recullen aquesta definició de femicidi. De fet, en l'àmbit estatal, únicament la Ley Foral de Navarra 14/2015, de 10 de abril, para actuar contra la violencia hacia las mujeres, recull la paraula i la defineix.

Aquesta manca d'oficialitat del concepte afegeix dificultats per recollir i sistematitzar les dades i elaborar-ne estadístiques. No obstant això, creiem que és necessari utilitzar-lo en el marc d'aquest protocol com a concepte aglutinador de les formes de violència masclista vers les dones que acaben en assassinat. I no només per acomplir el nostre reglament, sinó també perquè ens obliga a abordar el caràcter social —i ampli— d'una violència que es basa en la desigualtat entre gèneres i ens empeny a afrontar el veritable rerefons del problema: les relacions estructurals de poder, dominació i privilegi dels homes sobre les dones en les societats patriarcals i la seva reproducció i manteniment a través dels mecanismes de socialització: família, escola, món laboral i mitjans de comunicació, entre altres.

SERVEI D'INFORMACIÓ I ATENCIÓ A LES DONES DEL BAIX LLOBREGAT

Els femicidis són, en definitiva, l'expressió més extrema de les moltes violències que pateixen les dones a les societats patriarcals per raó de gènere. Fer-los visibles i denunciar-los és un repte, tant per a les administracions com per a la societat, un repte necessari per prevenir totes aquestes violències i per protegir totes les víctimes que la pateixen.

A diferència d'altres dols (com el de la mort produïda per malaltia), aquest tipus d'assassinat supera les nostres capacitats d'adaptació i mecanismes de comprensió:

Es produeixen canvis en l'estructura i les relacions familiars, especialment greus si hi ha menors d'edat que hi conviuen.

Deixen una gran sensació d'impotència, remordiments i sentiments de culpa i la necessitat de reconèixer les causes i exigir responsabilitats.

Sovint és impossible iniciar el dol de manera normalitzada després dels fets, per tot el que l'envolta: procediments legals que dificulten l'elaboració del dol, com ara la realització d'una autòpsia, el retard del sepeli, l'espera de judici i sentències, etc., que poden provocar un sentiment de victimització i injustícia en la família. cialització: família, escola, món laboral i mitjans de comunicació, entre altres.

Hi ha un impacte que afecta el conjunt de la comunitat (possibles testimonis, comunitat veïnal, centre de treball, centre escolar, espais d'oci...) i també els equips professionals que han atès les persones implicades.

Els mitjans de comunicació no sempre fan un tractament informatiu adequat (no es respecten els límits de la intimitat, es reporta informació inexacta, es revelen detalls de la víctima i l'entorn...)

Es genera allò que es coneix com a "dol social" i sentiments col·lectius com ara: la pèrdua de percepció de seguretat, la pena per les famílies, la ràbia...

En el cas d'infants o joves menors que experimenten la pèrdua de la seva mare, el dol —ja prou complicat— es fa més complex, perquè sovint la mare juga el paper important com a persona protectora, cuidadora i educadora.

SERVEI D'INFORMACIÓ I ATENCIÓ A LES DONES DEL BAIX LLOBREGAT

Partim, doncs, d'un dol associat a situacions traumàtiques que demana intervencions que vagin més enllà d'un simple acompanyament que, tot i ser necessari, de vegades resulta insuficient.

El valor de l'acompanyament vol dir que la família de la víctima, i totes aquelles persones que hagin estat participants directament o indirectament d'aquest tipus de situacions traumàtiques, no se sentin desprotegides i mancades d'informació i orientació, situació que generalment provoca una revictimització, que sol ser responsabilitat de les institucions. És el que es coneix com a violència institucional.

D'altra banda, el dol traumàtic requereix la intervenció de professionals amb un alt grau d'especialització i formació específica. I requereix tant de temps com sigui necessari.

Aquest protocol vol establir un pla precís i detallat per actuar, en els casos de femicidis íntims (de dones assassinades a mans de la seva parella o ex-parella), enfocant-nos especialment a facilitar a totes les víctimes un procés de reparació i recuperació de les conseqüències traumàtiques del que ha succeït, fins que aconseguixin sentir-se recuperades i recobrin la sensació que poden prendre decisions i controlar més raonablement la seva vida.

2 INTERVENCIÓ PER ÀMBITS

La violència masclista té conseqüències per a les persones que l'han patit directament, però també sobre l'entorn de la víctima, i sobre la comunitat en general. Des del Consell Comarcal del Baix Llobregat es considera important abordar aquesta dimensió global i, per això, es plantegen intervencions en diferents àmbits:

- **Accions de rebuig institucionals** adreçades al conjunt de la ciutadania per mostrar la condemna a la violència masclista vers les dones, i la solidaritat amb les famílies i l'entorn més proper de les víctimes.
- **Accions de suport psicosocial a les famílies** i l'entorn més proper de la víctima, en què es determinen les actuacions que han de realitzar els diferents equips de professionals en cada cas, per donar respostes més adients i eficaces.
- **Accions en l'àmbit educatiu**, en aquells casos en què la víctima tingui fills i filles menors d'edat, o que la víctima sigui membre de la comunitat educativa, entenent que persones concretes, tota una aula o tot un centre poden necessitar un acompanyament específic.

El protocol estableix circuits ben definits de comunicació fluida i interconnectada, per tal de tenir ben clares actuacions, funcions i responsabilitats de cada servei municipal en la intervenció.

2.1. ACCIONS DE REBUIG INSTITUCIONALS ADREÇADES A LA CIUTADANIA

- Comunicar, a través de la pàgina web del Consell Comarcal del Baix Llobregat i de les seves xarxes socials, les convocatòries dels actes que es realitzin al municipi afectat i demanar als altres Ajuntaments de la comarca que facin difusió d'aquests actes i condemnin el feminicidi a la seva web i xarxes socials.
- Posar un crespó negre en senyal de dol a la bandera dels Ajuntaments de la comarca
- Sol·licitar als mitjans de comunicació comarcals que publiquin a la portada dels diaris en paper i dels diaris digitals el crespó negre amb el text "El Baix Llobregat de dol per violència masclista. Ni una més".
- Fer un minut de silenci i llegir un manifest abans de qualsevol acte que organitzi l'Ajuntament, el Consell Comarcal o les entitats del municipi on s'hagi produït el feminicidi.
- Fer una declaració institucional al Ple més proper a la data de l'assassinat.
- Convocar concentracions de rebuig davant les seues institucionals el dia que es conegui la notícia.
- Els Ajuntaments de la comarca haurien de facilitar a totes les entitats, comerços i equipaments públics dels municipis un cartell amb un crespó negre i el text "El Baix Llobregat de dol per violència masclista. Ni una més", perquè l'exposin en un lloc visible, durant la setmana posterior a l'assassinat.
- Sol·licitar a les associacions de comerciants i patronals que se sumin al minut de silenci que es realitzarà als municipis de la comarca i facilitin la participació del seu personal, concentrant-se a l'entrada dels comerços, oficines, despatxos, fàbriques o altres instal·lacions.
- Facilitar a les entitats, comerços i equipaments dels municipis un bàner amb el mateix crespó i el text, per tal que el publiquin a les seves webs i xarxes socials, junt amb la convocatòria dels actes que s'organitzin.
- Instal·lar als autobusos locals les banderes amb un crespó negre.
- Declarar tres dies de dol (un dia de dol oficial i els dos dies següents en què es farà un minut de silenci en tots els actes municipals i comarcals).

Sempre que sigui possible, es contactarà amb la família de la víctima per informar-la de la realització d'aquestes actuacions. En cas que la família no hi estigui d'acord, no es farà esment del nom de la víctima.

2.2. ACCIONS DE SUPORT PSICOSOCIAL A FAMILIARS, TESTIMONIS I ENTORN PROPER DE LA VÍCTIMA

El primer apartat descriu, de manera breu, les fases d'actuació i el circuit que se seguirà en cas de femicidi, i quins serveis i institucions hi intervindran

El protocol s'activa:

- Amb els recursos informatius, de suport psicològic i recursos econòmics, quan la víctima estava empadronada a algun municipi de la comarca del Baix Llobregat, tant si l'assassinat es produeix a alguna localitat del Baix Llobregat com en una altra comarca, comunitat autònoma o país.
- Únicament els recursos informatius i de suport psicològic —en cap cas els recursos econòmics— quan l'assassinat es produeix a la comarca del Baix Llobregat, però la víctima estava empadronada en una altra comarca, comunitat autònoma o país.

En el següent apartat, es recullen els recursos que el municipi hauria de posar a disposició de la família de la víctima, tant pel que fa al suport emocional i psicològic com als recursos econòmics que pugui necessitar.

En aquest protocol, s'entén per "familiars": ascendents i descendents de 1r, 2n i 3r grau sempre per consanguinitat en línia directa de la víctima: mares i pares; filles i fills; germanes i germans; cunyades i cunyats; àvies i avis; oncles i titetes; nebodes i nebots; besnètes i besnéts; besàvies i besavis; parella —per matrimoni o de fet— amb independència del seu gènere.

Així mateix, es preveuen accions de suport psicològic per a testimonis i persones properes a la víctima que ho sol·licitin. En aquest sentit, s'entén per "entorn proper a la víctima", totes aquelles persones amb qui tenia un vincle especial per raons d'amistat, laborals, associatives, de veïnatge, etc.

FASES DEL'ACTUACIÓ

COMUNICACIÓ I ACTIVACIÓ DE L'ATENCIÓ PSICOLÒGICA

Quan l'Alcaldia de l'Ajuntament afectat rebi la comunicació del feminicidi, alertarà:

- a la Consellera de Feminismes, Gent Gran i Diversitat Sexual i de Gènere del Consell Comarcal del Baix Llobregat,
- al Servei d'Informació i Atenció a les Dones,
- als Serveis Socials d'Atenció Primària,
- als Serveis de Premsa i Comunicació.

D'altra banda, des del Cos de Mossos d'Esquadra es comunicarà el feminicidi a l'Institut Català de les Dones, que activarà el Protocol d'emergència psicosocial signat amb el Departament d'Interior, el qual preveu l'assistència psicològica immediata per part de professionals que es desplacen fins al lloc de l'incident en el termini de temps més breu possible, per atendre la família més propera i acompanyar-la en la contenció emocional, activar els recursos personals d'afrontament, recobrar l'equilibri emocional, potenciar la resiliència i prevenir el dol patològic. Si l'Ajuntament té conveni de col·laboració amb el CUESB, s'activarà aquest servei en comptes del servei d'intervenció en crisis greus de l'Institut Català de les Dones, si l'Ajuntament així ho desitja.

Si des del Cos de Mossos d'Esquadra no s'ha contactat amb l'Institut Català de les Dones o amb el CUESB, ho farà Serveis Socials d'Atenció Primària (en els casos dels Ajuntaments de menys de 20.000 habitants de la comarca) o el Servei d'Informació i Atenció a les Dones (en els casos dels Ajuntaments de més de 20.000 habitants de la comarca).

Posteriorment a aquesta intervenció d'emergència, el servei d'intervenció en crisis greus de l'Institut Català de les Dones o el CUESB es coordinarà amb Serveis Socials d'Atenció Primària i el Servei d'Informació i Atenció a les Dones, per informar-ne.

SERVEI D'INFORMACIÓ I ATENCIÓ A LES DONES DEL BAIX LLOBREGAT

ACTIVACIÓ DEL GABINET DE CRISI PERFEMINICIDI

COMPOSICIÓ

El Gabinet de Crisi haurà d'estar presidit i liderat per l'Alcaldia de l'Ajuntament afectat, i estarà format per: la regidora de l'Àrea d'Igualtat de l'Ajuntament, la consellera de Feminismes, Gent Gran i Diversitat Sexual i de Gènere del Consell Comarcal, Grup d'Atenció a la Víctima de Mossos d'Esquadra, Policia Municipal, la coordinadora de Serveis Socials, cap del Servei de Premsa, cap del Servei de Comunicació i cap del Servei d'Informació i Atenció a les Dones.

En el cas que la víctima tingués fills i filles menors, o que hi hagués víctimes menors d'edat, es convocarà també l'Equip d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (EAIA) i, si és necessari, els recursos sanitaris: Centre d'Atenció Primària (CAP), Centre de Salut Mental Infantojuvenil (CSMIJ) i Centre de Desenvolupament Infantil i Atenció Precoç (CDIAP) de referència.

Es disposarà, prèvia autorització, d'un compromís d'assistència, així com d'un telèfon mòbil o correu electrònic on es pugui localitzar a aquestes persones per tal de convocar-les a la primera reunió.



SERVEI D'INFORMACIÓ I ATENCIÓ A LES DONES DEL BAIX LLOBREGAT

FASES DEL'ACTUACIÓ

PRIMERA FASE-

DETECCIÓ DE NECESSITATS

CONVOCATÒRIA DE LA PRIMERA REUNIÓ DEL GABINET DE CRISI

ES COMPARTEIXEN LES PRIMERES INFORMACIONS REBUDES

ES DEFINEIXEN PRIORITATS I NECESSITATS IMMEDIATES A
ATENDRE

ES DECIDIRÀ POLÍTICA INFORMATIVA

SEGONA FASE -

POSADA EN MARXA DELS RECURSOS SOCIOECONÒMICS I DE SUPORT

SEGONA REUNIÓ DEL GABINET DE CRISI PER FEMINICIDI

ES REUNEIX 7 DIES DESPRÉS DE LA PRIMERA SESSIÓ

ES DISTRIBUEIXEN LES TASQUES ENTRE ELS SERVEIS

TERCERA FASE -

AVALUACIÓ I SEGUIMENT

TERCERA REUNIÓ DEL GABINET DE CRISI PER FEMINICIDI

ES REUNEIX 30 DIES DESPRÉS DE LA SEGONA REUNIÓ

ES REVISEN LES ACTUACIONS I S'EMET UN INFORME DE LA
SITUACIÓ PER PREVEURE EL SEGUIMENT

SERVEI D'INFORMACIÓ I ATENCIÓ A LES DONES DEL BAIX LLOBREGAT

PRIMERA FASE – DETECCIÓ DE NECESSITATS

PRIMERA REUNIÓ DEL GABINET DE CRISI PER FEMINICIDI

Des d'Alcaldia del municipi on s'hagi produït el feminicidi, es convocarà el Gabinet de Crisi per Feminicidi en un màxim de 24 hores des de la rebuda de la informació i és qui s'encarregarà de fer el seguiment de les accions a realitzar.

ACCIONS A REALITZAR:

- Cada servei portarà el màxim d'informació disponible relativa a la víctima, si aquesta ha estat atesa prèviament en algun servei municipal o comarcal de com el Servei d'Informació i Atenció a les Dones, Serveis Sanitaris, Cossos de Seguretat i Serveis Socials. Si manca informació, es detectarà quina és i quins serveis han d'aportar-la a la següent reunió.
- Es realitzarà una primera anàlisi conjunta, es prendran les primeres decisions pel que fa a les primeres atencions a la família directa i entorn més proper a la víctima i als fills i filles d'aquesta, i es distribuïran les tasques a realitzar des dels serveis.
- El Servei d'Informació i Atenció a les Dones de referència i/o Serveis Socials municipals designaran una persona que acompanyarà la família —si aquesta així ho desitja—durant tot el procés, per oferir informació dels diferents recursos que poden sol·licitar, així com per posar-se a la seva disposició pel que fa a les gestions que cal realitzar amb les diferents administracions.
- S'incorporaran altres serveis com Educació i/o Joventut en els casos que hi hagi menors que hagin quedat orfes, per activar mesures concretes per dur a terme als centres educatius o de lleure vinculats, com atenció psicològica immediata als/els companys/es d'escola i/o institut dels fills i filles de la víctima.
- Es demanarà informació sobre possibles testimonis dels fets, per tal de contactar-hi i d'oferir-los suport psicològic.
- Es decidirà la política informativa i els missatges a transmetre.

SERVEI D'INFORMACIÓ I ATENCIÓ A LES DONES DEL BAIX LLOBREGAT

SEGONA FASE - POSADA EN MARXA DELS RECURSOS SOCIOECONÒMICS I DE SUPORT

SEGONA REUNIÓ DEL GABINET DE CRISI PER FEMINICIDI

Des de Serveis Socials (en el cas dels Ajuntaments de menys de 20.000 habitants de la comarca) o des del Servei d'Informació i Atenció a les Dones (en el cas dels Ajuntaments de més de 20.000 habitants de la comarca), es convocarà a una segona reunió al Gabinet de Crisi per Femicidi, la qual realitzarà 7 dies després de la primera reunió.

ACCIONS A REALITZAR:

- Cada servei aportarà el màxim d'informació disponible i es realitzarà una valoració en profunditat del cas.
- Cada servei informarà de les primeres gestions realitzades i, si escau, dels recursos que la família ha decidit activar.
- En cas que hi hagi menors que han quedat orfes, s'informarà des de la DGAIA a càrrec de qui han quedat i quines necessitats cal assumir des de la Taula (escolarització, activitats extraescolars i/o de lleure, etc.).
- Si la família o les persones que han estat testimonis directes decideixen no acollir-se a aquests suports de manera immediata, es restarà a la seva disposició i es farà un seguiment per via telefònica durant el mes posterior, per reiterar les ofertes d'atenció psicològica o d'acompanyament.
- S'estudiarà si hi ha altres persones afectades que no siguin familiars directes o testimonis (altres persones amb vincles laborals, d'amistat, de veïnatge...), que puguin necessitar suport psicològic. Si és el cas, s'oferirà assessorament i atenció al servei d'atenció psicològica que correspongui. S'acordaran els missatges que es transmetran públicament.
- A partir d'aquí, la coordinació entre els diferents serveis es realitzarà per correu electrònic o per telèfon. Es liderarà des del servei corresponent, que convocarà totes aquelles reunions que facin falta segons les diferents necessitats emergents.

SERVEI D'INFORMACIÓ I ATENCIÓ A LES DONES DEL BAIX LLOBREGAT

TERCERA FASE - AVALUACIÓ I SEGUIMENT

TERCERA REUNIÓ DEL GABINET DE CRISI PER FEMINICIDI

Des de Serveis Socials (en el cas dels Ajuntaments de menys de 20.000 habitants de la comarca) o des del Servei d'Informació i Atenció a les Dones (en el cas dels Ajuntaments de més de 20.000 habitants de la comarca), es convocarà al Gabinet de Crisi per Femicidi, que pot ser ampliat a altres serveis o persones especialistes que assessorin, 30 dies després de la primera reunió.

ACCIONS A REALITZAR

- Compartir el desenvolupament d'actuacions dutes a terme. El Servei d'Informació i Atenció a les Dones de referència i els Serveis Socials municipals informaran de totes les gestions que s'han realitzat amb la família i dels recursos que s'han activat.
- En cas que la família o els testimonis no hagin activat cap recurs ni hagin fet cap petició, es continuarà el contacte via telefònica, durant els 6 mesos posteriors, per assegurar que no hi hagi cap necessitat que quedi desatesa.
- Analitzar i valorar l'actuació dels diferents serveis que han intervingut en el cas.
- Valorar l'abast de l'atenció psicosocial i dels recursos assistencials que s'hagin activat.
- Elaborar un informe de situació que contempli tant la tasca realitzada com les tasques que queden pendents i quins serveis se'n faran càrrec.

Es preveu que al cap de 6 mesos, el Gabinet es reuneixi per fer seguiment del cas i revisar la intervenció realitzada. Mentrestant, els serveis continuaran treballant i, si és necessari, en aquest interval de temps, es tornarà a reunir si algun dels serveis implicats ho demana.

RECURSOS SOCIOECONÒMICS I DE SUPORT

SUPORT EMOCIONAL I ATENCIÓ IMMEDIATA A LES NECESSITATS BÀSIQUES

QUÈ	QUI	ADREÇAT A
Comunicació de la mort	Cos de Mossos d'Esquadra/Polícia Local	Família directa
Atenció psicològica immediata	Servei intervenció en crisis greus ICD/CUESB	Família directa/ entorn escolar dels fills i filles de la víctima

S'activarà el conveni que la Conselleria d'Interior i l'Institut Català de les Dones tenen, perquè un equip de suport psicològic es desplaci al lloc dels fets o a les dependències policials on s'ha traslladat a la família directa de la víctima, per atendre tant persones adultes com menors i alleugerir l'impacte immediat, enfortir les capacitats per fer front als fets, i limitar els trastorns psicològics a mitjà i llarg termini, especialment l'estrès posttraumàtic. En cas que l'Ajuntament tingui conveni amb el CUESB, es pot activar el CUESB en comptes del servei del ICD.

SERVEI D'INFORMACIÓ I ATENCIÓ A LES DONES DEL BAIX LLOBREGAT

QUÈ	QUI	ADREÇAT A
Detecció de necessitats bàsiques	Serveis Socials+Serveis d'Informació i Atenció a les Dones+ICD/CUESB	Família directa

Des del **Servei d'Informació i Atenció a les Dones de referència i/o Serveis Socials** s'assignarà una persona que actuarà com a acompanyant i referent de la família en tot el procés, per tal de facilitar tota la informació sobre les gestions necessàries per accedir als recursos econòmics i materials o al suport psicològic que es descriuen en els apartats següents.

Aquesta persona es reunirà amb el personal especialista del servei d'intervenció en crisis greus de l'Institut Català de les Dones o del CUESB, i durant les següents 72 hores, s'entrevistarà amb la família de la víctima, sempre que aquesta vulgui, per identificar quines són les necessitats més immediates a les que cal fer front. També es tindrà en compte la necessitat de suport psicològic a l'entorn escolar dels fills/es. És especialment important **atendre les persones** que estaven a càrrec de la víctima, sobretot si són menors.

Una de les primeres decisions a prendre és qui se'n farà càrrec, un dictamen que pertoca exclusivament a la DGAIA (Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència), institució sota la qual quedaran tutelats els menors si no hi ha cap familiar que pugui assumir-ho.

En qualsevol cas, tant amb infants com amb la resta de persones que depenien de la víctima, cal tenir en compte les necessitats bàsiques i comunicar-les als equips professionals corresponents. Alguns exemples: atenció mèdica d'urgència i/o per malalties cròniques que necessiten medicació pautaada, proveir d'allotjament adequat a cada circumstància, garantir manutenció, localitzar familiars, facilitar servei de traducció si és necessari, etc.

RECURSOS MATERIALS I ECONÒMICS

QUÈ	QUI	ADREÇAT A
Oferir la possibilitat de sufragar les despeses dels serveis funeraris bàsics i els desplaçaments que siguin necessaris, si s'escau	Serveis Socials	Família directa
Oferir la gratuïtat del servei de traducció, si s'escau	Serveis Socials	Família directa
Oferir els serveis municipals per netejar l'escenari del crim, si s'escau	Serveis Socials	Família directa
Oferir informació sobre tots els tràmits necessaris dins l'àmbit jurídic (torn d'ofici, tràmits al Registre Civil, herències, notaria...)	Servei d'Informació i Atenció a les Dones	Família directa
Oferir derivació a l'Oficina d'Atenció a la Víctima del Delicte per obtenir tota la informació sobre indemnitzacions i ajuts a què tenen dret els fills i filles de víctimes de delictes violents, i també de poder accedir al servei d'atenció psicològica especialitzada del que disposa l'Oficina d'Atenció a la Víctima del Delicte.	Servei d'Informació i Atenció a les Dones/ Serveis Socials	Fills i filles
Oferir informació sobre altres recursos a què puguin acollir-se — locals, autonòmics i estatals—, com ara: ajuts mensuals per acollida de menors, pensions d'orfandat...	Servei d'Informació i Atenció a les Dones/ Serveis Socials	Fills i filles

SERVEI D'INFORMACIÓ I ATENCIÓ A LES DONES DEL BAIX LLOBREGAT

QUÈ	QUI	ADREÇAT A
Oferir informació sobre altres recursos a què puguin acollir-se, en tant que víctimes d'un delictes, segons estableix la Llei 4/2015, de l'Estatut de la víctima de delictes	Servei d'Informació i Atenció a les Dones	Víctimes directes i indirectes

SUPPORT PSICOLÒGIC I MÈDIC

QUÈ	QUI	ADREÇAT A
Oferir atenció psicològica gratuïta	CAP / Servei d'Informació i Atenció a les Dones	Familiars, testimonis o altres persones afectades

Des del Servei d'Informació i Atenció a les Dones i/o els Serveis Socials de referència es realitzaran gestions amb el CAP, si la família ho desitja, per poder tenir suport mèdic urgent. Des del mateix CAP es valorarà la necessitat de seguiment psiquiàtric, ja que es produeixen manifestacions depressives més intenses i duradores, que poden aguditzar malalties prèvies o suposar nous patiments. A més, en aquest tipus de dols, la intensitat de les reaccions augmenten significativament amb el temps, i poden aparèixer setmanes o mesos després del fet traumàtic.

Pel que fa a l'atenció psicològica, des del Servei d'Informació i Atenció a les Dones es prestarà de manera indefinida a totes aquelles persones que queden afectades per l'assassinat, siguin familiars o persones amb les quals la víctima tenia un vincle especial per motius d'amistat, laborals, de veïnatge o altres. També se'ls oferirà la possibilitat de ser ateses al servei d'atenció psicològica especialitzada del que disposa l'Oficina d'Atenció a la Víctima del Delicte.

SERVEI D'INFORMACIÓ I ATENCIÓ A LES DONES DEL BAIX LLOBREGAT

QUÈ	QUI	ADREÇAT A
Oferir atenció psicològica gratuïta	Servei d'Informació Atenció a les Dones / CSMIJ /CDIAP	Fills i filles de la víctima menors d'edat

Des del Servei d'Informació i Atenció a les Dones i/o Serveis Socials de referència es realitzaran gestions amb el CAP, si la família ho desitja, per obtenir suport pediàtric urgent. El seguiment psicològic i/o psiquiàtric a infants de 0 a 6 anys es farà al CDIAP (Centre de Desenvolupament Infantil i Atenció Precoç) i, a partir dels 6 anys, al CSMIJ (Centre de Salut Mental Infantojuvenil).

Així mateix, des del Servei d'Informació i Atenció a les Dones de referència, s'oferirà suport psicològic a totes les persones menors d'edat que quedin afectades per l'assassinat, sigui per relació de parentiu o d'amistat amb la víctima o els seus fills i filles.

2.3. ACCIONS EN L'ÀMBIT EDUCATIU

Quan es produeix un feminicidi o assassinat per violència masclista vers les dones, pot afectar directament un centre docent (perquè la víctima formi part de la comunitat educativa) o de manera indirecta (perquè estem davant del que anomenem “dol col·lectiu”).

Les situacions que ens podem trobar són variades i totes elles tenen un fort impacte i no deixen ningú indiferent. D'altra banda, cal pensar que el dol col·lectiu no pot expressar-se de la mateixa manera amb infants que amb adolescents, que cal tenir en compte singularitats derivades de les necessitats educatives especials, que els models familiars de l'alumnat són diversos i plurals, que hi conviuen cultures diferents amb diferents formes d'entendre i afrontar la mort i el dol...

Precisament perquè la casuística és diversa, i perquè les escoles també ho són, es fa difícil concretar accions en el marc d'aquest protocol, de manera que cada escola decidirà, en funció de les circumstàncies del feminicidi i de les circumstàncies pròpies del centre, com cal actuar.

Des de l'Ajuntament i/o el Consell Comarcal, a través del Servei d'Informació i Atenció a les Dones i els Serveis Socials de referència, d'igual manera que es fa amb les famílies i l'entorn de la víctima, s'oferirà el seu personal especialitzat per:

- Acompanyar, orientar i assessorar el centre educatiu en el procés a seguir en aquestes situacions de gran impacte emocional.
- Acompanyar, orientar i assessorar per facilitar la integració de la situació viscuda amb les vivències anteriors.
- Acompanyar, orientar i assessorar per posar les bases per tornar a la normalitat.
- Oferir recursos i eines formatives per al professorat.

Pel que fa a les actuacions de condemna de la violència masclista vers les dones, que contempla aquest Protocol de Dol, cada centre educatiu decidirà —en funció dels seus valors i ideari— si s'hi suma i de quina manera, així com l'abast de les actuacions que dugui a terme (alumnat, professorat, associacions de mares i pares de l'alumnat, tota la comunitat educativa...).

3 EINES PER A PROFESSIONALS

3.1 RECOMANACIONS PER A LA INTERVENCIÓ PSICOSOCIAL

CRITERIS GENERALS PER A LA INTERVENCIÓ EN SITUACIÓ DE CRISI

La violència per si mateixa ens impacta, la mort ens atemoreix i, quan la mort es produeix de manera violenta, s'amplifiquen les respostes emocionals que vivim i patim les persones.

Quan intervenim en aquestes situacions, cal pensar que el dolor és més agut i traumàtic i les reaccions són més severes i complicades que en un procés de dol normal, perquè hi ha un fort xoc acompanyat de la impossibilitat de reconèixer què ha passat, de comprendre la pèrdua, per tant són necessàries més capacitats d'afrontament i més mecanismes adaptatius.

Diferents especialistes afirmen que, en el procés d'un dol per mort traumàtica, així com en la seva elaboració, es presenten amb freqüència indicadors de crisi com ara:

- Pèrdua de l'equilibri emocional. Les persones senten que han perdut el control sobre les seves emocions.
- Descoordinació. No s'és capaç de realitzar activitats que abans del succés es duïen a terme.
- Desorientació. Les persones perden en alguns moments la noció d'on estan i de què els hi ha passat.
- Sensació que el seu cos i la seva ment estan separats.
- Entumiment. Les persones senten el cos entumit i que no reacciona amb els mateixos reflexos davant les diverses situacions que se'ls presenten.
- Ràbia. És un sentiment que apareix després d'una pèrdua traumàtica d'aquest tipus, ja que no s'entén per què ha passat.
- Incomprensió de l'entorn. Encara que les persones de l'entorn serveixin de suport, no podran posar-se al lloc de l'altre, per la qual cosa moltes vegades les víctimes d'aquests tipus de situacions delictives sentiran que no les entenen.

- Incapacitat per prendre decisions. En aquests moments no es pot pensar en res més que no sigui el que ha ocorregut, de manera que serà difícil que les persones puguin prendre consciència d'altres coses que estan passant.
- Cansament i esgotament. Davant l'exposició a una situació angoixant, en la qual l'ansietat i l'estrès es disparen, quan l'estat d'alerta disminueix, tot l'esforç a dur a terme es reflectirà físicament.
- Solitud. Se sentirà en alguns moments en percebre que l'entorn no sempre entén el que s'està vivint. En altres moments, es buscarà la solitud per poder assimilar el que ha passat i poder elaborar respostes més adequades.
- Tristesesa, por, terror, pànic són respostes comunes a fets violents, on les persones se senten indefenses davant el que ha passat i reaccionen d'aquesta manera.
- Ressentiment per la pèrdua i culpa.
- Dissociació. També en aquest tipus de situacions podem trobar que el cervell ordena desconnectar-se de l'emoció i la ignora, per permetre que l'hemisferi esquerre, que és l'encarregat de donar sentit i entendre el que vivim, doni una resposta adequada a les situacions, sense que el trauma el bloquegi. És com viure en mode "pilot automàtic"... És allò que es coneix com a "síntomatologia dissociativa".

D'altra banda, també cal tenir en compte que els assassinats masclistes afectaran la família, però també a: persones amb les quals la víctima mantenia relacions per raons laborals, associatives, veïnals; testimonis dels fets; amistosats; professionals que han intervingut en l'atenció; i a la societat en general. És allò que s'anomena "**dol social**": un seguit de diverses emocions fortes que podem sentir com a col·lectiu: la por i la pèrdua del sentiment individual de seguretat i de control, la sensació que l'espai en el qual vivim no és segur; l'empatia que sentim per les famílies; la ràbia i la impotència davant dels fets, etc.

Per últim, és necessari parar una atenció especial a com viuen aquestes circumstàncies **els infants i adolescents**, que experimentaran també profundes emocions, doloroses o negatives, però sense tenir els recursos cognitius, les suficients experiències prèvies, i les estratègies òptimes d'afrontament que els ajudarien a comprendre el que ha passat. A més, com ja s'ha comentat, en el cas de menors que experimenten la pèrdua de la seva mare, es produeix també la pèrdua de la persona protectora, cuidadora i educadora, i caldrà contemplar una complexitat encara major en el seu procés de dol.

ACOMPANYAMENT A LES FAMÍLIES

Per a un bon acompanyament professional, serà molt important disposar de coneixements bàsics sobre com actuar en els processos de dol traumàtic:

Comunicació de la notícia

Hi ha diversos aspectes que poden afavorir la minimització de l'impacte de la mala notícia:

- No s'ha de trigar molt de temps des que es té coneixement de la notícia fins que es comunica. Abans de la comunicació, cal recopilar tota la informació sobre els fets.
- Cal escollir el lloc més idoni: amb llum natural, sense olors peculiars ni sorolls, ventilat, ampli i altres condicions de confortabilitat.
- Cal valorar les característiques sociopersonals i les habilitats d'afrontament de cada membre de la família.
- Cal iniciar la conversa detectant què saben i què volen saber, oferir la informació gradualment, adequant el llenguatge, sense tecnicismes i amb pauses reflexives, mostrant interès, paciència i seguretat.
- Cal minimitzar els continguts que impliquin patiment, angouxa i dolor, però s'ha d'utilitzar la paraula "mort".

Després de comunicar la notícia

S'ha d'afavorir l'expressió dels sentiments, sense dificultar-la, i respondre a les preguntes que es facin; si cal, deixar sola la persona o persones. Sempre que les circumstàncies ho permetin, s'ha de facilitar la visió del cos de la persona morta, per poder acomiadar-se. Exposar la nostra disponibilitat a respondre a les seves demandes, dedicar temps a resoldre problemes concrets, donar la possibilitat d'assistència mèdica, religiosa, psicològica, així com el contacte amb altres persones properes i/o l'enllaç amb altres professionals d'ajuda. Valorar la necessitat d'oferir atenció psicològica a familiars, testimonis o altres persones especialment afectades.

LLISTAT DE VERIFICACIÓ DE TASQUES I GESTIONS A REALITZAR

SUPORT EMOCIONAL I ATENCIÓ IMMEDIATA A LES NECESSITATS BÀSIQUES	SÍ/NO	OBSERVACIONS
<p><u>Acompanyament professional</u> S'ha assignat professional de coordinació? S'ha comunicat la mort a la família directa? S'ha contactat amb l'entitat EXIL per a l'atenció psicològica immediata a familiars? S'ha contactat amb l'empresa funerària municipal?</p>		
<p><u>La víctima tenia persones majors d'edat dependents a càrrec?</u> S'ha detectat si les persones dependents a càrrec necessiten atenció específica? Cal servei de traducció? Quin idioma? Llenguatge de signes? Cal cercar allotjament alternatiu? En servei residencial? Cal preveure manutenció? Pateixen d'al·lèrgies o intoleràncies alimentàries? Cal preveure atenció mèdica? S'ha necessitat atenció mèdica d'urgència? Cal tenir en compte alguna al·lèrgia o intolerància medicamentosa?</p>		
<p><u>La víctima tenia fills i/o filles menors d'edat?</u> S'ha contactat amb la DGAIA/EAIA? S'ha assignat llar provisional? S'ha contactat amb el centre educatiu i amb l'EAP de zona? S'ha contactat amb altres espais educatius en què participés (lleure, extraescolars...)? Cal servei de traducció? Quin idioma? Llenguatge de signes? Cal preveure manutenció? Pateixen d'al·lèrgies o intoleràncies alimentàries? Cal preveure atenció mèdica? S'ha necessitat atenció mèdica d'urgència? Cal tenir en compte alguna al·lèrgia o intolerància medicamentosa?</p>		

SERVEI D'INFORMACIÓ I ATENCIÓ A LES DONES DEL BAIX LLOBREGAT

LLISTAT DE VERIFICACIÓ DE TASQUES I GESTIONS A REALITZAR

RECURSOS MATERIALS I ECONÒMICS	SÍ/NO	OBSERVACIONS
<p>S'ha ofert a la família recursos econòmics per sufragar despeses de primera necessitat?</p> <p>S'ha ofert a la família allotjament alternatiu en cas de necessitat?</p> <p>S'ha ofert la gratuïtat de les despeses dels serveis funeraris i els desplaçaments?</p>		
<p><u>S'ha ofert informació sobre tràmits jurídics?</u></p> <p>Informació sobre procés penal</p> <p>Adjudicació torn d'ofici Tràmits</p> <p>Registre Civil</p> <p>Tràmits notaria</p> <p>Altres tràmits</p> <p>S'ha ofert acompanyament per acudir a l'Oficina d'Atenció a la Víctima? S'ha ofert informació sobre altres recursos?</p> <p>Ajuts mensuals per acollida de menors</p> <p>Pensions d'orfandat</p> <p>Recursos Llei 4/2015, de l'Estatut de la víctima del delicte</p> <p>Altres</p>		
<p>La víctima era de nacionalitat estrangera?</p> <p>S'ha ofert informació dels tràmits que cal realitzar al consolat?</p> <p>S'ha ofert servei de traducció gratuït?</p>		
<p>L'homicidi s'ha produït al domicili habitual de la víctima?</p> <p>S'ha ofert la gratuïtat del servei de neteja de l'escenari del crim?</p>		
<p>Cal atenció mèdica?</p> <p>S'ha gestionat una visita preferent amb el CAP per a l'assistència de serveis mèdics?</p>		
SUPORT PSICOLÒGIC I MÈDIC	SÍ/NO	OBSERVACIONS
<p>S'ha ofert atenció psicològica a la família?</p> <p>S'ha ofert atenció psicològica a altres persones properes a la víctima?</p> <p>S'ha contactat amb el CAP per obtenir suport mèdic per a persones majors dependents i/o per a fills i/o filles menors d'edat?</p>		

SERVEI D'INFORMACIÓ I ATENCIÓ A LES DONES DEL BAIX LLOBREGAT

3.2 RECOMANACIONS PER A L'ATENCIÓ A MENORS

CRITERIS GENERALS PER A LA INTERVENCIÓ EN SITUACIÓ DE CRISI

Els infants i adolescents són especialment vulnerables, i per això ha de cuidar-se molt la manera en què se'ls transmet el que ha passat i com se'ls ajuda posteriorment a elaborar el dol.

El concepte de "mort" és complex i abstracte, i en els menors, l'elaboració de la idea de la mort segueix un procés evolutiu congruent amb el seu desenvolupament cognitiu i emocional, proporcional a la maduresa de la seva intel·ligència i emocions.

És a l'edat de cinc anys quan s'estableix una línia important en la comprensió d'aquest fenomen, començant a assimilar els components bàsics de la mort: la mort desencadena la no conservació de les funcions vitals, és irreversible, es produeix per una causa física, i és universal.

La característica d'universalitat d'aquesta noció és l'última a ser adquirida pels menors. Dels set als onze anys, s'incorpora la característica d'irreversibilitat de la mort, però faltant encara els components de causalitat i universalitat; és amb dotze anys quan s'adquireix aquest concepte en la seva plenitud.

La comprensió de la noció de la mort és imprescindible per garantir una bona evolució en el procés de dol i per ajudar als menors que estan passant per un succés tan desestabilitzador. És important assolir aquest grau de comprensió i, per això, és imprescindible que ens fixem en l'etapa de desenvolupament en què es troben i tinguem en compte les característiques generals de cadascuna d'elles.

La informació que es doni a l'infant ha d'estar d'acord amb la seva edat i amb el seu desenvolupament maduratiu i cognitiu. Poden sorgir problemes, tan per defecte d'informació com per excés de realisme. Es pot explicar el fet de la mort amb veritats parcials, mesurant el que es pot assimilar i el que l'infant necessita saber.

Amb infants i adolescents, en el procés de comunicació de males notícies, i també en els moments posteriors a la defunció, s'han de tenir en compte certs aspectes:

- Si la persona estimada ja ha mort, convindrà explicar —gradualment i amb poques paraules— què ha passat i respondre amb honestedat a totes les preguntes que facin, expressant dubtes si no tenim clara la resposta. La comunicació ha de ser directa, sincera, objectiva, evitant eufemismes i, a més, cal comprovar si han entès allò que s'ha explicat.

S'ha d'informar com més aviat millor, ja que l'ocultació de la informació pot entorpir el procés de dol posterior. És important explicar, també, les coses que succeiran els dies següents a la mort.

- La persona idònia per realitzar aquesta comunicació serà la persona que tingui una relació de vinculació positiva i més propera. És preferible que un membre de la família, el més proper possible, doni la mala notícia, però, si això no és possible, és important triar una persona emocionalment pròxima. Per facilitar el procés d'adaptació, és fonamental informar en altres contextos habituals, al marge dels familiars: l'escola i sobretot el professorat han d'estar al corrent de la situació. També és convenient facilitar intervenció psicològica escolar (per mitjà de l'equip del centre o per mitjà de l'EAP).
- És important validar, però no forçar, l'expressió emocional de tristesa o preocupació, com també de la ràbia o ira (aquesta última mitjançant formes productives), perquè prenguin consciència de les seves emocions, les explorin i guanyin control sobre elles. També s'han de permetre altres formes d'expressió, com ara els dibuixos o el joc, i abordar la culpabilitat que puguin sentir. Alhora, cal que tinguin moments de descans en els quals puguin desconnectar del procés que estan vivint.
- Se'ls ha de facilitar, sempre que ho desitgin, la possibilitat d'acomiar-se de la mare i de participar en els rituals de comiat, estant disponibles figures de vinculació adultes que acompanyin durant tot el procés i puguin resoldre els seus dubtes. Hem de permetre que vegin el cadàver, si ho desitgen, i seria convenient que participessin en els rituals funeraris (vetlla, enterrament, funeral). Els rituals són útils, sigui un acte de litúrgia oficial de qualsevol religió, o sigui per posar una flor en un lloc especial. És important que es vegin entre les persones properes que comparteixen el dolor davant la mort de la mare. Això pot ajudar a fer que compreguin i acceptin la mort, i facilitarà el procés de dol. És aconsellable explicar prèviament cada situació o acte en què decideixin participar i acompanyar-los en allò que vulguin fer. Si decideixen veure el cadàver, és convenient que ho facin amb una persona propera que pugui contestar a les preguntes que plantegin i aclarir els dubtes sorgits.
- Cal que mantinguin una connexió simbòlica amb la mare que ha mort i que preservin els seus records significatius. Aquesta connexió té efectes saludables en el procés d'adaptació després de la pèrdua.

- Parlar de la mare que ha mort no és produir patiment, sinó que consola i ajuda a elaborar la pèrdua. Com menys edat tinguin, més útils poden ser els jocs i els dibuixos.
- En línies generals, hi ha un ampli ventall de reaccions que es poden considerar “normals” (parlar amb la persona morta, plorar desconsoladament, sentir ràbia, etc.) i cal permetre els canals adequats per expressar-les.
- Un aspecte important és eliminar el sentiment de culpa. La fantasia pot dur-los, en algunes ocasions, a considerar que alguna cosa que van pensar o van dir en algun moment determinat va ser la causa de la mort de la persona estimada. Cal afirmar amb fermesa que no ha estat culpa seva i ajudar a fer que vegin la diferència entre desig i realitat.
- Cal mantenir-se físicament i emocionalment a prop seu, garantir l'afecte i compartir el dolor, així com oferir altres models d'actuació. La família propera, per exemple, no ha d'amagar el seu dolor i és convenient que mostrin els seus sentiments i comparteixin amb ells la seva tristesa. Cal dir en veu alta que no oblidarem la persona estimada i que la seguirem volent encara que hagi mort. Són importants les demostracions físiques d'afecte, amb petons i abraçades, amb jocs i carícies.
- Cal garantir l'estabilitat i reprendre com més aviat millor la normalitat de l'activitat quotidiana. No es tracta de fer veure que no ha passat res, o que la mort no ha ocorregut, o que la vida segueix igual, ja que no trigaran a adonar-se'n del contrari. D'aquí que resulti molt necessari mantenir “la rutina” i “les normes” que existien abans de la mort, de manera que no sentin que el món es desorganitza o es desestabilitza. Això ajuda a conservar un cert ordre dins de la confusió que es produeix en aquests esdeveniments. El que més ajuda davant la pèrdua és la recuperació del ritme quotidià de les seves activitats i potenciar els elements adaptatius existents: col·legi, amistats, jocs, etc. No seria convenient, per exemple, en aquests moments, un canvi de centre escolar.
- S'ha demostrat que una comunicació que tingui en compte els elements anteriors i adequada a l'etapa evolutiva facilita el procés d'elaboració del dol i pot evitar la seva complicació

CONSELLS PER AFRONTAR SITUACIONS DE DOL COL·LECTIU EN ELS CENTRES EDUCATIUS

En un centre escolar pot donar-se una situació de dol col·lectiu, és a dir, que tota una classe o que tot un centre educatiu quedi afectat per la pèrdua d'una persona. Aquestes circumstàncies generen un gran impacte emocional, ja que no solen deixar ningú indiferent. Caldrà tenir en compte si l'alumnat està cursant l'etapa infantil, primària o secundària.

Sens perjudici del que cada centre decideixi fer, hi ha algunes activitats que poden realitzar-se amb l'aula sencera, sempre adaptant-les a cada etapa educativa:

- Organitzar tutories o espais per parlar de la mort i del que la notícia els ha generat. Seria un espai lliure on es podrà parlar de sentiments, emocions, records, vivències i d'aquells pensaments que ens hagi suscitat aquesta mort.
- Celebrar un comiat conjuntament o un homenatge: es pot buscar una forma d'expressar el condol i que pensin com volen que sigui aquest homenatge, al marge d'aquells rituals que es realitzin en el sí de les famílies o que tinguin un caràcter més íntim.
- Elaborar una caixa de records o un llibre de records o condol que es pot lliurar a les famílies.
- Assistir de manera col·lectiva al funeral.
- Crear un mural-homenatge de comiat.

3.3. RECOMANACIONS PER A LA COMUNICACIÓ INSTITUCIONAL

Entre les accions de rebuig que haurien de dur a terme l'Ajuntament i el Consell Comarcal del Baix Llobregat en cas de femicidi per violència masclista, trobem:

- Comunicar, a través de la pàgina web i de les xarxes socials, les convocatòries dels actes que es realitzin i convidar als altres ajuntaments de la comarca a què facin difusió també d'aquests actes, en les seves pàgines web i xarxes socials.
- Sol·licitar als mitjans de comunicació locals i comarcals que publiquin a la portada dels diaris en paper i dels diaris digitals el crespó negre amb el text: "El Baix Llobregat de dol per violència patriarcal. Ni una més".
- Fer un minut de silenci i llegir un manifest abans de qualsevol acte que organitzi l'Ajuntament o el Consell Comarcal del Baix Llobregat.
- Fer una declaració institucional al Ple més proper a la data de l'assassinat.

Totes aquestes actuacions estaran coordinades, com ja s'ha comentat, pel Servei d'Informació i Atenció a les Dones (en el cas dels municipis de més de 20.000 habitants), o per Serveis Socials (en el cas dels municipis de menys de 20.000 habitants) i pel Consell de Dones del Consell Comarcal, en col·laboració amb els serveis de Comunicació i Premsa, i sempre amb el vistiplau d'Alcaldia de l'Ajuntament afectat i de la consellera de Feminismes, Gent Gran i Diversitat Sexual i de Gènere del Consell Comarcal.

El Servei d'Informació i Atenció a les Dones o Serveis Socials i el Consell de Dones del Consell Comarcal elaboraran els missatges i materials que, prèvia validació d'Alcaldia de l'Ajuntament afectat i de la consellera de Feminismes, Gent Gran i Diversitat Sexual i de Gènere del Consell Comarcal, seran gestionats pel Servei de Comunicació, en el cas de les xarxes socials, i pel Servei de Premsa, en tot allò que té a veure amb els mitjans de comunicació.

El Servei d'Informació i Atenció a les Dones o Serveis Socials i el Consell de Dones del Consell Comarcal s'encarregaran també de redactar els manifestos per a les concentracions i les declaracions institucionals al Ple, que Alcaldia i la consellera de Feminismes, Gent Gran i Diversitat Sexual i de Gènere del Consell Comarcal validaran.

L'objectiu és evidenciar un missatge unívoc de rebuig vers les violències masclistes, però vetllant sempre per la intimitat de la víctima i la seva família, i evitant que aquesta expressió de dol col·lectiu comporti processos de revictimització.

Per a l'elaboració de tots els materials comunicatius (convocatòries, manifestos, notes de premsa, declaracions...), es tindran en compte les recomanacions sobre el tractament de la violència masclista als mitjans de comunicació del Consell de l'Audiovisual de Catalunya i també les recomanacions per informar sobre les agressions sexuals elaborades per Almena Cooperativa Feminista i l'Associació AADAS (Associació Assistència Dones Agredides Sexualment), en col·laboració amb el Màster de Comunicació i Gènere de la UAB.

Entre totes les recomanacions, destaquem aquelles que ens semblen d'interès per a l'elaboració de tots els materials comunicatius que conté aquest protocol:

- Contextualitzar el fet amb aquells elements que permetin entendre el problema i ajudin a reflexionar. Cal evitar les informacions morboses.
- Expressar la causa de la mort, però, no significa aportar un excés d'informació personalitzada. Cal respectar la intimitat de la víctima, la seva família i la dels fills/es.
- Es demanarà consentiment a la família per esmentar el nom de la víctima, sempre que sigui possible contactar-hi. Mai s'utilitzarà el nom i el cognom sencer. Si la família no ho desitja, no se'n farà esment, i es vetllarà especialment perquè no transcendeixin, ni tan sols les inicials.
- Es respectarà la presumpció d'innocència de l'agressor.

- És especialment important la protecció de les víctimes menors d'edat, i la prohibició expressa de difondre'n el nom, la imatge o altres dades que en permetin la identificació en casos en què, amb el consentiment o no dels pares o tutors, en puguin quedar afectats l'honor, la intimitat o la imatge pròpia i, particularment, si apareixen com a víctimes, testimonis o inculpats amb relació a la comissió d'accions il·legals.
- Cal respectar també la decisió dels cossos de seguretat respecte de la difusió, o no, de determinada informació que pugui influir en el procés de la investigació.
- Cal insistir en les causes de les violències masclistes vers les dones, i també que la violència és sempre responsabilitat de la persona qui l'exerceix. Tots els agressors són responsables dels seus actes i no s'ha de difuminar la seva responsabilitat.
- Recordar que per lluitar contra la violència masclista és necessària la implicació i la complicitat de totes les persones, dones i homes.
- Manifestar que les agressions sempre s'han d'emmarcar en la lluita contra la violència i les polítiques d'igualtat que s'estan impulsant a l'àmbit local i comarcal.
- Expressar, juntament amb la condemna dels fets, el compromís per continuar treballant en aquest tema des d'una política municipal i comarcal activa, integral i coordinada, i assenyalar els avenços en polítiques d'igualtat, actuacions contra la violència, existència d'associacions i de recursos que lluiten contra la violència masclista; és a dir, tot el que s'està fent des dels àmbits institucionals i associatius.
- Recordar sempre els serveis i els espais institucionals, al municipi i a la comarca, de suport a les dones que enfronten la violència i els altres telèfons als quals poden trucar recordant el seu caràcter gratuït i de servei 24 hores. Insistir així mateix en què a aquests serveis també poden trucar altres persones preocupades pel tema.
- Es respectaran sempre els criteris d'ús del llenguatge no sexista contemplats en el document de llenguatge no sexista elaborat pel Consell Comarcal del Baix Llobregat.

3.4. FORMACIÓ DE PROFESSIONALS, ACOMPANYAMENT I SUPERVISIÓ

FORMACIÓ

Per tal de mantenir viu el protocol i que les persones dels diferents serveis implicats el coneguin i puguin utilitzar-lo si és necessari amb la deguda diligència, cal preveure una partida pressupostària per tal de realitzar, anualment, formació específica.

Aquesta es coordinarà des del Servei d'Informació i Atenció a les Dones de referència (en els casos dels municipis de més de 20.000 habitants) i des de Serveis Socials (en els casos dels municipis de menys de 20.000 habitants), ja sigui adreçant el personal a cursos que organitzen altres administracions o entitats, o organitzant-ne de propis si hi ha una demanda explícita i un col·lectiu de professionals prou nombrós que ho justifiqui.

ACOMPANYAMENT I SUPERVISIÓ

Cada professional que intervé en aquest protocol és fonamental per poder prestar una atenció adequada a persones que travessen moments crítics. Per això és necessari un suport i acompanyament en la seva tasca.

Creiem que, després dels possibles casos de feminicidi que es puguin produir, caldrà tancar les agendes de les professionals que han estat intervenint en el cas durant un temps fins que es puguin recuperar i organitzar espais de supervisió i intercanvi d'experiències, de valoració i reconeixement, per tal d'afavorir l'autocura de les professionals, prevenir fenòmens com el "burn out" i desactivar actituds que, de manera involuntària, victimitzen secundàriament les persones que atenen aquest tipus de casos.